

УДК 373.2.047:331.54(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ЗНАТЬ ПРО РОБІТНИЧІ ПРОФЕСІЇ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК УМОВА ЇХ ПІДГОТОВКИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ****Пісоцька Л. М.**

*У статті аналізується проблема ознайомлення старших дошкільників із робітничими професіями у контексті їх підготовки до навчання у школі. Авторкою запропоновано робітничі професії і методику формування знань про них у дітей в експерименті. Здійснено аналіз сформованості знань у дітей про професії за певними критеріями. Підтверджено значущість змін після формувального експерименту на статистичному рівні.*

*Ключові слова:* трудове виховання, дошкільна освіта, початкова освіта, ознайомлення з працею дорослих, робітничі професії.

*В статье анализируется проблема ознакомления старших дошкольников с рабочими профессиями в контексте их подготовки к обучению в школе. Автором предложены рабочие профессии и методика формирования знаний о них у детей в эксперименте. Осуществлен анализ сформированных знаний о профессиях у детей за соответствующими критериями. Значимость изменений подтверждена статистически после формирующего эксперимента.*

*Ключевые слова:* трудовое воспитание, дошкольное образование, начальное образование, ознакомление с трудом взрослых, рабочие профессии.

*In the article the problem of the acquaintance of the senior pre-school children with working occupations in the context of their preparation for training at school is analyzed. The author offers a number of occupations and the technique of forming the children's knowledge of them in the result of the experiment. The analysis of forming children's knowledge of professions by certain criteria is made. The importance of changes after holding the experiment is confirmed at the statistical level.*

*Key words:* labor education, pre-school education, primary education, acquaintance with adults work, working occupations.

**Постановка проблеми.** Зв'язок дошкільної та початкової ланок освіти ґрунтується на принципі перспективності та наступності. Реалізація завдань трудового виховання в ДНЗ сприяє загальнопсихологічній підготовці дітей до навчання у школі. Формування знань про робітничі професії у дошкільників є основою морального розвитку і становлення особистості, світогляду, уявлень про дійсність, сучасні професії, умовою успішності у навчанні, соціалізації.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Одним із векторів розвитку дошкільної освіти в умовах сьогодення є налагодження взаємозв'язків зі школою, які передбачають взаємодію ланок освіти у підготовці дитини до школи, полегшенні її адаптації, ефективне опанування навчальної діяльності. Тому зміст дошкільної освіти орієнтує педагогів ДНЗ і школи на "скорочення "місточка" для дитини між дитячим садком та першим класом школи" [3, с. 5]. Особливого значення тут набуває трудове виховання, яке розпочинається у сім'ї, продовжується в ДНЗ і є підґрунтям для початкової освіти. Трудове виховання спрямоване на формування у дітей цікавості до праці, яка у старшому дошкільному віці складається із прагнення до самостійності, інтересу до життя і праці дорослих, схильність до наслідування і певного результату діяльності. Виникнення у дошкільників інтересу до праці, формування навичок трудової діяльності, набуття ними практичного досвіду передбачає наявність конкретних знань, які є результатом ознайомлення дитини із працею дорослих.

Підтвердження цієї думки знаходимо у З. Н. Борисової, яка зазначає, що на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти слід спрямувати зусилля на "формування системних знань дошкільників про працю дорослих, залучення дітей до безпосередньої дитячої діяльності, встановлення взаємозв'язку різних засобів трудового виховання, визначення місця трудової діяльності дітей в умовах нових підходів до організації навчально-виховної роботи" [2, с. 8]. У дошкільників розширюються

уявлення про сучасні професії, відбувається виховання поваги до праці та її результатів, формування базових моральних якостей, які є необхідні для навчання у школі. "Виховання на прикладі трудової діяльності дорослих – є основою, на якій формуються уявлення дітей про зміст понять "працьовитість", "відповідальність", – зазначає О. В. Літвінович [4, с. 28].

Ознайомлення дітей з працею дорослих, на нашу думку, краще здійснювати шляхом формування у старших дошкільників знань про робітничі професії, які включають: назву фаху і його належність до галузі господарства, суспільну й особистісну значущість, моральну відповідальність фахівця перед соціумом і необхідність професійного навчання. Такий зміст трудового виховання сприятиме задоволенню потреби дітей у новій інформації і формуватиме у них налаштованість "на шкільне навчання як цікавий і відповідальний процес" [6, с. 383]. Реалізація змісту ознайомлення дітей із робітничими професіями передбачає "творче використання різних педагогічних технологій" [5, с. 8], а тому актуальним завданням є створення методики формування у старших дошкільників знань про робітничі професії.

Методика формування знань про робітничі професії має ґрунтуватися на науково обґрунтованому змісті робітничих професій, а реалізовуватися – у співпраці з сім'ями вихованців. Потрібно серйозно ставитися до проблеми трудового виховання в системі ДНЗ. Сім'я, як зазначає О. С. Соколовська, "мета трудового виховання дітей у ДНЗ і сім'ї однакова: педагоги і члени сім'ї прагнуть бачити свою дитину працелюбною і такою, що має доступні їй трудові навички, з повагою ставиться до праці людей, виявляє дбайливе ставлення до результатів праці, надає допомогу дорослим членам сім'ї у виконанні трудових дій" [7, с. 124]. На потребі створення оновленої методики ознайомлення дошкільників із робітничими професіями вказує і Г. В. Беленька, адже "питання трудового виховання підростаючого покоління активізується періодично і збігається з глобальними процесами економічного розвитку держави" [1, с. 8].

**Метою статті** є аналіз методики формування знань про робітничі професії у дітей старшого дошкільного віку у формувальному експерименті у контексті їх підготовки до навчання у початковій ланці освіти.

**Виклад основного матеріалу.** Методика формування системи знань про робітничі професії у старших дошкільників включала: етапи та педагогічні умови їх реалізації, послідовність використання методів і форми роботи. Мета першого етапу – *структурування матеріалу (створення методики)* – полягала у систематизації інформації про робітничі професії. Реалізація цілі передбачала: а) формулювання критеріїв відбору видів робітничих професій для дітей старшого дошкільного віку; б) впорядкування й узагальнення професій за групами. Основні методи: порівняння, узагальнення, теоретичне моделювання.

*Педагогічні умови:* підбір інформації про особливості робітничих професій, враховуючи активізацію процесів соціального розвитку старших дошкільників; визначення місця ознайомлення із робітничими професіями дітей в освітньому процесі ДНЗ; облаштування предметно-ігрового середовища для формування знань про робітничі професії у дітей. Показниками завершеності етапу – сформульовані критерії відбору робітничих професій для ознайомлення дітей: а) зацікавленість державою робітничою кваліфікацією; б) діяльність кваліфікованого робітника є цікавою і зрозумілою старшим дошкільникам; в) робітнича професія доповнює та розширює уявлення дітей про працю дорослих на основі професій, з якими вони ознайомлювалися за чинною програмою і БҚДО; г) представленість у робітничій професії кількох пов'язаних між собою спеціальностей, її узагальненість; г) фах робітника включає елементи поділу праці, є колективним за змістом; д) соціальну значущість праці дорослої людини легко пояснити дітям через робітничу професію; е) віднесеність фаху до класу "перетворювальних" (Є. Клімов).

На основі сформульованих критеріїв відбору робітничих професій нами визначено їх перелік для дітей старшого дошкільного віку: 1) фермер (агроном, хлібороб, тваринник, квіткар, городник, садівник); 2) будівельник (муляр, маляр, монтажник-висотник, кранівник, тракторист-бульдозерист, тракторист-екскаваторник); 3) машинобудівник (автослюсар, зварювальник, наладчик, токар тощо); 4) модельєр (худож-

ник, закрійник, кравець, манекенниця (-к)); 5) поліграфіст (технічний редактор, макетник, брошурувальник, палітурник, оператор-наладчик). Пе-релічені професії входять до "вертикалі" (за Є. Клімовим) перетворювальних і заповнюють всі сфери діяльності.

*Підготовчий етап* – передбачав взаємодію учасників освітнього процесу, а його мета полягала у створенні позитивної емоційної налаштованості у дошкільників для сприймання інформації та залучення батьків до співпраці. Досягнення цілі вимагало розв'язання таких *завдань*: зацікавлення старших дошкільників сучасними робітничими професіями; повідомлення про особливості виховної роботи з ознайомлення дітей з працею дорослих перед її початком батьків; ознайомити батьків вихованців із переліком робітничих професій, з якими будуть ознайомлюватися діти, та орієнтування їх на відповідну інформацію; спрямування батьків на виховання у дітей тих особистісних якостей, які цінуються у сучасному суспільстві. *Педагогічні умови*: виникнення у дітей інтересу до трудової діяльності; зустрічна активність учасників трудового виховання; взаємоповага й емоційна підтримка партнерів у взаємодії; єдність змісту і вимог ДНЗ та сім'ї в ознайомленні дітей з робітничими професіями. *Методи* – бесіда, дидактична гра, читання творів художньої літератури, консультація як *форма співпраці* дитсадка і родини.

Метою *основного (пізнавального) етапу* було подання інформації дітям про особливості трудової діяльності дорослих шляхом ознайомлення їх із робітничими професіями у системі: назва, атрибутика, трудові дії, суспільна та особистісна значущість, колективна взаємодія, моральна відповідальність, взаємозв'язок з іншими професіями. *Завдання*: подання основної інформації про робітничу професію; забезпечення засвоєння знань дітьми різними формами організації навчання; підтримувати діалог з родинами вихованців. *Педагогічні умови*: пріоритет гуманістичних цінностей у формуванні в дітей культури життєдіяльності та моральних якостей особистості; підбір та використання широкого спектру методів і форм роботи; акцент на формуванні у дітей системних знань і уявлень про робітничі професії; забезпечення керівництва пізнавальною активністю старших дошкільників у різних видах продуктивної діяльності. *Основні методи* – розповідь вихователя про професію, читання творів художньої літератури, розглядання ілюстрацій, *форми* організації навчання – зустріч із представником професії, екскурсія.

Мета *діяльносного етапу* – відтворення дітьми набутих знань про працю кваліфікованих робітників у продуктивних видах діяльності. Активізувати дітей до відображення уявлень про робітничі професії, надання свободи дій, самостійності – *основні завдання*. *Педагогічні умови*: стимулювання процесів уяви та фантазії дітей; залучення бажання дітей брати участь у грі та продуктивних видах діяльності, відображаючи при цьому ціннісний зміст праці кваліфікованих робітників; наявність позитивних емоцій, почуття задоволеності дітей від участі у різних видах продуктивної діяльності, де представлені аспекти знань про робітничі професії. *Основні методи* – дидактичні ігри, творчі ігри, спільна праця дітей і дорослих, *форми* – самостійна продуктивна праця дітей.

Мета *підсумкового етапу* полягала у закріпленні позитивного ставлення дітей до робітничої професії, кваліфікованого робітника. *Завдання*, які реалізовувалися: закріплення знань дітей про суспільні й особистісні аспекти праці; підготовка дітей до сприйняття інформації про іншу групу робітничих професій. *Основна педагогічна умова* підсумкового етапу – узагальненість знань про сутність робітничої професії, значення для суспільства і людини. *Основні методи* етапу – бесіда про сучасні професії, спільна діяльність дітей і дорослих, *форми* – конкурс дитячих малюнків.

Критерії знань дітей старшого дошкільного віку про робітничі професії: *інформаційний* з показниками "знання робітничих професій", "сюжети про робітничі професії у рольових іграх", "знання батьківських професій"; *системності знань* з показником "складність рольової гри"; *ціннісний* з показниками "розуміння праці як засобу фінансового збагачення", "розуміння праці як цінності"; *мотиваційний* з показниками "отримання від праці емоційного задоволення", "отримання матеріального продукту у примусовій праці", "отримання від праці вагомого результату", "бажання обрати у майбутньому робітничу професію"; *діяльнісний* із показниками "кількість ігрових сюжетів про робітничі професії", "наявність атрибутики для ігор про робітничі професії". Показники обраховувалися у відсотках, а кількісні зрушення фіксувалися статистичним критерієм  $\phi^*$  Фішера.

*Організація педагогічного експерименту* включала в себе дотримання таких стандартних процедур, зокрема: формування вибірки досліджуваних, що передбачало створення двох експериментальних і однієї контрольної груп (ЕГ1 23, ЕГ2 24 і КГ 24); здійснення попередньої діагностики критеріїв та показників сформованості у дітей знань про робітничі професії; реалізація методики формування знань про робітничі професії старших дошкільників; підсумкова діагностика критеріїв та показників сформованості у дітей знань про робітничі професії. Експеримент проводився на базах 3-х ДНЗ м. Ніжина Чернігівської області у 2012–2013 н. р. (з 1.09.12 до 30.05.13).

Реалізуючи завдання і зміст методики формування у дітей старшого дошкільного віку знань про робітничі професії, нами було дотримано такі педагогічні умови: подання знань про робітничі професії у системі: назва – атрибути – трудові дії – суспільна значущість – взаємозв'язок з іншими професіями; зв'язку інформації, що надається дітям, з реальним життям суспільства; інтеграції знань дітей про робітничі професії в ігрову діяльність; забезпечення єдності впливу педагогів ДНЗ і родин вихованців на формування у дітей знань про робітничі професії дорослих та позитивного ставлення до них.

Розглянемо отримані результати в ході педагогічного експерименту. За інформаційним критерієм: відбулося зростання обізнаності дітей старшого дошкільного віку про робітничі професії – показник "знання робітничих професій" (ЕГ 1: на початку – 21,5 %, в кінці – 86 %,  $\varphi^* 2,8$ ; ЕГ 2: на початку – 21 %, в кінці – 84 %,  $\varphi^* - 2,7$ ); збільшується кількість рольових ігор із сюжетами робітничих професій (ЕГ 1: на початку – 4,2 %, в кінці – 54,6 %,  $\varphi^* - 3,4$ ; ЕГ 2: на початку – 4,3 %, в кінці – 55,9 %,  $\varphi^* - 3,4$ ). Збагачуються знання дітей про професії батьків (ЕГ 1: з 68,8 до 94,66 %,  $\varphi^* - 2,43$ ; ЕГ 2: з 67,2 до 96,6 %,  $\varphi^* - 2,9$ ).

За критерієм системності знань спостерігалось зростання кількості ігор дітей старшого дошкільного віку про робітничі професії. Так, на початок експерименту у всіх групах нашої вибірки складними були по шість ігор (відповідно, 25,2 %, 25,8 %, 25,2 %). При цьому у всіх групах була лише одна гра з робітничою тематикою. На кінець експериментальної роботи в ЕГ 1 складних ігор стало 19 (79,8 %), в ЕГ 2 – 20 (86 %), а в КГ – 8 (33,6 %). Ігор з робітничою тематикою в ЕГ 1 стало 12, у ЕГ 2 – 13, а в КГ їх кількість не змінилася – одна. Критерій  $\varphi^*$  (2,44, 2,89, 0,34) вказує на системні знання про працю дорослих.

Показники ціннісного критерію зазнали змін: "фінансове збагачення" – зменшилися (ЕГ 1 з 82,6 до 34,4 %; ЕГ 2 з 83 до 33,6 %; КГ з 83 до 75 %), а "праця як цінність" – збільшилися у всіх групах вибірки (ЕГ 1 з 17,4 до 60,2 %; ЕГ 2 з 16, 8 до 58,8 %; КГ з 17,4 до 25 %). Однак лише у ЕГ 1 і ЕГ 2 ці зміни підтверджені статистичним критерієм Фішера (в обох групах значення 3,1). Отже, ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з робітничими професіями сприяє усвідомленню праці дорослих як суто людської цінності.

За мотиваційним критерієм спостерігаємо динаміку показника "отримання вагомого результату", що підтверджується статистичним критерієм у ЕГ 1 (з 21,5 до 81,7 %,  $\varphi^* - 2,57$ ) і ЕГ 2 (з 21 до 79,8 %,  $\varphi^* - 2,5$ ). У КГ значущість змін не підтверджується. Отже, в результаті ознайомлення дітей із робітничими професіями стало краще усвідомлення ними соціальної й особистісної значущості праці, підвищення інтересу до робітничих професій та бажання стати у майбутньому кваліфікованим робітником.

За діяльним критерієм ми спостерігаємо динаміку показників: збільшується кількість рольових ігор із сюжетами робітничих професій (ЕГ 1: на початку 4,2 %, в кінці – 54,6 %,  $\varphi^* - 3,4$ ; ЕГ 2: на початку – 4,3 %, в кінці – 55,9 %,  $\varphi^* - 3,4$ ); за показником "наявність атрибутики" на початок експерименту у всіх групах нашої вибірки наявність атрибутики в іграх було рівним – по шість у кожній вибірці (відповідно, 25,2 %, 25,8 %, 25,2 %). У всіх групах була одна гра з робітничою тематикою. На кінець експерименту в ЕГ 1 ігор з атрибутикою стало 19 (79,8 %), в ЕГ 2 – 20 (86 %), а в КГ – 8 (33,6 %). Ігор з робітничою тематикою в ЕГ 1 стало 12, у ЕГ 2 – 13, а в КГ їх кількість не змінилася. Критерій  $\varphi^*$  (2,44, 2,89, 0,34) вказує, що значущими є зміни в ЕГ 1 і ЕГ 2, що вказує на системні знання про робітничі професії. Отже, у ході формування знань у дітей старшого дошкільного віку про робітничі професії було відмічено динаміку у

показниках критеріїв методики, значущість яких було підтверджено на статистичному рівні, що вказує на ефективність створеної методики трудового виховання.

**Висновки.** Трудове виховання в ДНЗ сприяє формуванню готовності до навчання у початковій ланці освіти. Формування знань про робітничі професії у ДНЗ є основою морального розвитку і становлення особистості, її світогляду, уявлень про дійсність, сучасні професії, умовою успішності у навчанні.

Засвоєння змісту робітничих професій сприяло формуванню знань про соціальну значущість праці, моральні якості (працьовитість, відповідальність, наполегливість, самостійність), позитивні способи взаємодії між її учасниками, цінність результату праці для самої людини, про важливі особистісні якості є необхідними під час навчання у школі, що сприяло утворенню системних знань у дітей старшого дошкільного віку про працю дорослих. *Перспективами* подальших наукових пошуків стануть проблеми: інтеграції теоретичних і практичних результатів в практику роботи дошкільних навчальних закладів і початкової ланки освіти; інтегрування отриманих результатів у процес вишівської підготовки майбутніх вихователів ДНЗ.

### Література

1. Беленька Г. В. Зростання дошкільника в праці / Г. В. Беленька. – К. : Шкільний світ, 2010. – 112 с.
2. Борисова З. Н. Трудове виховання дітей дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема / З. Н. Борисова // Виховання дошкільника в праці / З. Н. Борисова, Г. В. Беленька, М. А. Машовець та ін. – 2-ге вид., стер. – К. : ВІПОЛ, 2002. – С. 5–10.
3. Дитина : Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк ; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богінч, Н. І. Богданець-Білокаленко та ін. ; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець ; Мін-во осв. і науки України, Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 304 с.
4. Литвинович О. В. Совместная трудовая деятельность в детском саду / О. В. Литвинович // Дошкольная педагогика. – 2010. – № 4 (61). – С. 28–31.
5. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" [нова редакція] : у 2 ч. / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. ; наук. кер. О. Л. Кононко. – К. : ТОВ "МЦФЕР-Україна", 2014.  
Ч. I. Від народження до трьох років. – 2014. – 204 с.
6. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" [нова редакція] : у 2 ч. / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. ; наук. кер. О. Л. Кононко. – К. : ТОВ "МЦФЕР-Україна", 2014.  
Ч. II. Від трьох до шести [семи] років. – 2014. – 452 с.
7. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" [нова редакція] : у 2 ч. / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. ; наук. кер. О. Л. Кононко. – К. : ТОВ "МЦФЕР-Україна", 2014.  
Ч. II. Від трьох до шести [семи] років. – 2014.
8. Соколовська О. С. Взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї у формуванні ціннісного ставлення до праці дітей старшого дошкільного віку / О. С. Соколовська // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. – 2014. – Вип. 1.45 (106). Педагогічні науки. – С. 121–127.